

dajo, s soljo potresajo. To varje mervo, da ne gnije, in da je še boljši; tudi se taka merva da lože voziti in prodajati, ker se dá na drobno zrezati in potem lože na vozove nakladati.

Sadjoreja.

Kakor v Belgii, kjer je kmetijstvo skoraj na nar višji stopnji, tako je tudi na Angleškem sadjoreja zelo zanemarjena, čeravno se ne more tajiti, da bi se ne mogla dobro sponašati. Ko je g. dr. Hlubek Angleške kmetovavce vprašal: zakaj se tako malo pečajo s sadjorejo? so mu odgovorili: „sadje ni varno“; to je toliko bolj čuda, ker se na Angleškem tatvina ali rop redko primerita.

Sila sila veliko in na celim svetu nikjer toliko kolikor okoli Londona je pa rudečih jagod, malinc, ribezeljna (posebno črniga) in ternjolic; polje za poljem je obsajeno z ternjolicami in ribezeljnam, ki ima velike jagode in ga Angleži za neko jedilo (englische Puddings) posebno obrajtajo. Scer tudi pridelujejo veliko špargeljnov, rabarbare in lavendeljna.

(Dalje sledi.)

Življenje slavnih Slovanov.

VI.

Valvazor.

Janez Vajkard Valvazor, sin Ljubljanski, zlahnega stanú, je bil rojen 28. maja 1641. Očetu je bilo ime Jernej, materi Marija. Do osme šole se je učil in prav dobro obnašal v Ljubljani. Oče viditi, da je sin prebrisane glave, ga pošlje po svetu, da bi se po večjih mestih še drugih nauk naučil.

Valvazor, prepričan, da se človek, ki ne popotuje kot neke (suhe) ribe brez glave po svetu, lahko veliko veliko lepega in koristnega nauči, — zapusti milo svojo domovino, da bi se kedaj bolj učen vernil. Popotuje od mesta do mesta si bogati um z mnogoverstnimi vednostimi. V Lionu na Francoskem se loti s posebnim veseljem zgodovine *) in staroznanstva**). Na to se poverne domú, kjer se je marljivo z zgodovino, zemljopisjem in natoroznanstvom pečal, in koristne reči spisoval.

Med mnogimi knjigami, ki jih je Valvazor spisal, je naj imenitnejše delo „Ehre des Herzogthums Krain“, to je: čast vojvodstva Krajnskega. Tako se imenuje delo ravno v misel vzeto, v 15 bukev razdeljeno (navadno v 4 debele zvezke zvezano), ker je pridni domoljub v tem delu zgodbe, vsa mesta, vse terge, gradove, samostane (kloštre), cerkve, šege, navade in imenitosti krajnske dežele do svoje dôle tako natanko popisal, da ima maloktero ljudstvo tako obširen popis svoje domovine. V tem delu se je Valvazor tudi učenega zgodovinarja skazal. Pa ne le popisal je vse to; dal je tudi vsa krajnska mesta, vse gradove, noše itd. na svoje stroške prav lično narisati — iz gole ljubezni do domovine.

Valvazor pa v tem delu ni ostal le pri popisu krajnske dežele, ampak je segel dalje v jugoslavenske kraje in v zgodovino Slovanov sploh, ter je nabral tolikšnin zgodovinski zaklad iz celega sveta v omenjeno knjigo, da se po pravici sme vverstiti nar imenitnejšim knjigam vsih narodov.

Na svetlo so prišle te, posebno krajnski deželi neprecenljive bukve v Ljubljani leta 1689; tedaj so

*) Zgodovina je nauk zgodb, ki so se kedaj na svetu zgodile.

***) Staroznanstvo je nauk navad, šeg itd. starih ljudstev. Pis.

že 163 let stare. Pisane so po nemško. Ko bi pa bili slovenščino ondaj kaj bolj v čisljih imeli, bi jih bil Valvazor gotovo po naše spisal.

Da je pa mogel vse tako natanko popisati, je na svoje stroške vse kraje, gradove itd. obiskoval, zastran zgodbe vsakega kraja, gradú itd., zastran šeg in navad stara pisma prebiral, stare može izpraševal, in si vse zapisoval. Andrej Trošt in Matija Grajcar, učena risarja, sta mu narejala v njegovem gradu (v Bogenšperku) obrazke ali podobe mest, gradov, noš itd. Erazem Francisci, versten pisavec tistega časa, mu je spiske vredoval, pa tudi svoje misli in še marsiktere pomote pripisoval. Kratkočasno je brati, kako se moža (Valvazor in Francisci) zastran copernic besedujeta. Toda zagovarja ga čas, v katerem je živel.

Ko je bilo slavno delo našega Valvazorja na svetlo prišlo, mu je vrela hvala po pismih in pesmih od vsih strani v slovenskem, horvaškem, nemškem in latinskem jeziku.

Ker so tudi stari denarji za zgodovino jako imenitni, jih je Valvazor skerbno nabiral in jih veliko nabral. Še veliko drugih natoroznancu imenitnih reči je imel v svoji nabiri. Tudi je bil ud ali družbenik Londonskega društva učenih.

Kolik domoljub je bil Valvazor, spričuje nadalje to le: Ko obležejo leta 1683 Turki Dunaj, se ponudi Valvazor brez pomisleka stotnika konjikov in hiti Dunaju na pomoč. To mu je veliko stroškov napravilo; še veliko veliko več pa njegovo slavno delo: „čast vojvodstva Krajnskega“. Skoraj vse svoje veliko premoženje je na-nj potrosil. Ali ni bila to hvalevredna ljubezen do mile domovine? Kdo bi takega moža ne spoštoval, kdo iz serca ne želel, da bi se mu bilo do smerti dobro dobro godilo!

Ali umerl je — Bogu bodi milo! — potem ko je bil na zadnje grad Bogenšperk prodal, v Kerškem leta 1693 v silni revščini. Vsa dežela je po učenem, predobrem in preblagosercnem sinu žalovala. — Ženil se je dvakrat. Otrok je imel enajstero. Njegovo truplo počiva na Kerškem pokopališču. Neki prijatelj mu je dal napis nad grob, in pozneje (leta 1693) neki drugi prijatelj kamen v spomin narediti *).

Potovanje po Laškim.

Spisal M. Verne.

10. pismo.

Dragi prijatelj!

iz Rima 19. rožnika.

Ob devetih zjutraj sim prišel v Čivito-Kastelano, sila terdno mestice na živi steni, ki jo od vsih strani silno globok jark objema, le proti jugu ne, kjer je zasút. Imé ima od krasniga terdniga grada, ki ga je papež Aleksander VI. sozidal. O prvem pogledu sim menil, de je mesto nekdanje „Veji“, ki je Rimljanam toliko opraviti dalo; pa so mi pravili, de ni, ampak de je „Falerii“, kjer je velikoserčni Kamil nezvestiga učitelja, ki mu je hotel otroke plemenitih in mogočnih mestnjanov izdati, po vrednosti plačal, ker ga je zvezaniga otrokam izročil, de so ga s šibami nazaj v mesto tēpli.

V Čiviti-Kastelani sim se le malo mudil, in že dopoldne sim v Nepe prišel. Nepe ali Nepi — po starih Nepete — je zelo revno mestice verh griča, ki šteje komaj 5000 duš kakor Čivita-Kastelana. Polje je tod okrog polno globocih jarkov, ki so mende nekdanj

*) »Koledarček slovenski« za prihodnje leto 1853 bo prinesel obraz (podobo) slavnega moža in natanjčniji obris njegovega nar izverstnišega dela, ki je važno vsim Jugoslavonom. Vred.

dereči potoki bili; scer je zemlja tukaj lepa. Žito je ravno zorilo in semtertje so ga že želi. V teh krajih pa žanjejo le moški; serpe imajo skoraj na pol večji od naših, pa vender nič več na enkrat ne odrežejo ko naše žanjice, namreč pest žita ali klasja. Za slamo ne marajo veliko, in sternašče je povsod do kolena visoko. Pusté ga, de se dobro posuši, potem ga porujejo in sožgejo, de se njive pognojé. — Čudil sim se pa v papeževih deželah viditi, kadar žeti začnejo, de dan na dan tudi ob nedeljah in praznikih žanjejo, dokler ni vse požeto. Pri nas le grojzdje ob nedeljah tergajo. Na Laškim nimajo ne kozolcov ne skednjev; tudi ne mlattijo kakor pri nas, ampak vsak gospodar si sred svojiga polja prostor odbere, kjer zernje iz klasja s konji izteptá.

Tisti dan, 18. rožnika, sim šel popoldne iz Nepše 14 milj dalje; in de bi po noči v Rim ne prišel, sim prenočil v veliki zali gostivnici, ki ji zavolj obilnih izvirkov „Sette vene“ pravijo.

Drugo jutro, 19. dan imenovaniga mesca, sim jo do Rima potegnil, kamor sim ob desetih prišel. Ko se v Rim pride, je človek vés zmešan — saj z menoj je taka bila — de ne vé kam bi se obernal, ali kaj bi narprej ogledal. — Zatoraj Ti hočem, dokler se nekoliko ne znajdem, daljnost od Tersta do Rima, ali število poš in laških milj tú vkup sestaviti, da boš vedil, če kdaj v Rim potuješ, kako delječ je.

I. Od Tersta do Benetk.

Iz Tersta v Križ (Santa Croce) je poš 1 $\frac{1}{4}$ — iz Križa v Monfalkon 1 — iz Monfalkona v Romans 1 — iz Romansa v Palmo 1 — iz Palme v Kodrojpo 2 $\frac{1}{4}$ — iz Kodrojpe v Pordenon 1 $\frac{3}{4}$ — iz Pordenona v Sacil 1 — iz Sacila v Koneljan 1 $\frac{1}{4}$ — iz Koneljana v Sprezian 1 — iz Spreziana v Treviž 1 — iz Treviža v Mestre 1 $\frac{1}{4}$ — iz Mester v Benetke 1. — Skupej 15 $\frac{1}{4}$ poš, ali po morji 80 mornarskih milj.

II. Od Benetk do Padove.

Iz Benetk v Fužine je poš 1 — iz Fužin v Dol (Dolo) 1 $\frac{1}{4}$ — iz Dola v Padovo 1 $\frac{1}{4}$. — Skupej 4 pošte ali 20 milj.

III. Od Padove do Bolonje.

Iz Padove v Monseliče je poš 1 $\frac{1}{4}$ — iz Monselič v Rovig 1 $\frac{1}{4}$ — Iz Roviga v Polesélo 1 — iz Poleséla v Feraro 2 — iz Ferare v Malalberg 1 $\frac{1}{4}$ — iz Malalberga v Argine (Ardžine) 1 — iz Ardžin v Bolonjo 1. — Skup 9 $\frac{1}{4}$ poš ali 74 milj.

IV. Od Bolonje do Jakina.

Iz Bolonje v Šent-Miklav je poš 1 $\frac{1}{4}$ ali 10 milj — iz Šent-Miklava v Imolo 1 $\frac{1}{4}$ ali 10 milj — iz Imole v Faenco 1 ali 9 milj — iz Faence v Forli 1 ali 9 milj — iz Forli v Čezeno 1 $\frac{1}{4}$ ali 12 milj — iz Čezene v Savinian 1 ali 9 milj — iz Saviniana v Rimin 1 ali 9 milj — iz Rimina v Katoliko 1 $\frac{3}{4}$ ali 15 milj — iz Katolike v Pezar 1 $\frac{1}{4}$ ali 10 milj — iz Pezara v Fano 1 ali 7 milj — iz Fano v Maroto 1 ali 7 milj — iz Marota v Sinigaljo 1 ali 8 milj — iz Sinigalje v Case brucciate (sožgane hiše) 1 $\frac{1}{4}$ ali 10 milj — iz Sožganih hiš v Jakin 1 $\frac{1}{4}$ ali 10 milj. — Skup 16 $\frac{1}{4}$ poš ali 135 milj.

V. Od Jakina do Rima.

Iz Jakina v Ozim (Osimo) je poš 1 $\frac{1}{4}$ ali 10 milj — iz Ozima v Loreto 1 ali 8 milj — iz Loreta v Rekanate 3 $\frac{1}{4}$ ali 5 milj — iz Rekanat v Sambuketo 3 $\frac{1}{4}$ ali 5 milj — iz Sambuketa v Mačerato 1 ali 8 milj — iz Mačerate v Tolentin 1 $\frac{1}{4}$ ali 12 milj — iz Tolentina v Valčimaro 1 ali 7 milj — iz Valčimare v Ponte della Trave 1 ali 7 milj — iz Ponte della Trave v Seravale 1 ali 9 milj — iz Seraval do novih hiš (case nuove) 1 ali 9 milj — iz Case nuove v Folin 1 $\frac{1}{4}$ ali 10 milj — iz Folinja v Le vene 1 ali 8 milj — iz Le ven v Spolet 1 $\frac{1}{4}$ ali 10 milj — iz Spoleta v Streturo (Strettura) 1 ali 9 milj — iz Streture v Terne (Terni) 1 ali 9 milj — iz Tern v Narne (Narni) 1 ali 7 milj — iz Narn v Otrikol (Otricoli) 1 $\frac{1}{4}$ ali 10 milj — iz Otrikola v Borget (Borghetto) 3 $\frac{1}{4}$ ali 7 milj — iz Borgeta v Čivito-Kastelano 3 $\frac{1}{4}$ ali 6 milj — iz Čivite-Kastelane v Nepe (Nepi) 1 ali 8 milj — iz Nep v Monterose 3 $\frac{1}{4}$ ali 6 milj — iz Monteros v Bakán (Baccano) 3 $\frac{1}{4}$ ali 6 milj — iz Bakána v Storto 3 $\frac{1}{4}$ ali 6 milj — iz Storte v Rim 1 ali 8 milj. — Skup 23 $\frac{3}{4}$ poš ali 190 milj. V vsim skup tedaj 69 poš ali 499 milj.

Novičar iz slovanskih krajev.

Xp. Iz Ormoža na Štajarskem. Po dežji od 19. preteklega mesca se je koruza, krompír in zelje vidoma popravilo, ne tako pa senožeti, kterih veliko je predolga suša popolnoma posmodila. Pšenica, rež, ječmen in ovès so požeti in deloma že tudi izmlateni, kjer je ljudém žita že primanjkovalo. Ajda lepo poganja; čespej je polovina že z dreves pala; nogradi lepo stojé, nekteri izvrstno lepo. Dež, kterega je že sila manjkalo, je kmete spet oveselil, ki so zavolj suše že zlo tožili.

Iz Ptuje okolice na Štajarskem 5. aug. †. Konec preteklega mesca sim iz Ptuja mimo sv. Verbana, kterega krog in krog prelepe slovenske gorice venčajo, potoval. Od cerkve, ki na naj višjem griču stoji, sim ta prelepi kraj z nedorečeno velikim veseljem ogledoval; naj bolj me je veselilo viditi, da je tu skoro vsaki hram s sadonosim drevjem obdan, ktero, kadar je v pomladanskem pisanem cvetu, ta kraj resnično v pozemeljski raj oberne. Ko se od tega krasnega kraja dalje potujoči ločim, mi pridejo na pamet besede, ki sim jih že pred dvajsetimi leti v neki slovenski kujigi bral: „Slovenec! tvoja dežela je lepa!“ Še tisti den zahlada pridem v sosedno faro sv. Lovrenca v Slovenskih goricah, kde od čistega župnika prijazno sprejet, tudi prenočim. Ali že zarano ob treh me mili glasi veselih pesmic pastirskih deklic, ki so živino na pašo gnale, iz spanja zbudé. Jaz poslušam, kar slišim prav lepo domačo pesem g. Virk-a:

»Kdor kolj pod milim Bogom živi,
Vsaki pač srečen biti želí«

peti. — Prijazno dolíno sv. Lovrenca zapustivši, jo potegnem proti Mali Nedeli. Na poti nekoliko koračajej od cerkve pridem v bukov gojzd, kde na najvišji bukvi zagledam sledeči napis:

»Osem no štirideseto leto
Naj ti bo preserčno zapeto
Zaradi tvojega vina!
Sploh si nam vredno spomina.
Al s tvojimi boji ne pridi nazaj,
Na tote pozabiti, Večni! nam daj.«

Ko dalje grem, zaslišim na enkrat milega petja glas, ki se mi bolj in bolj bliža. Mala trumica šolarjev je bila, ki so prav serčno peli:

»Lepo jutro je!
Svetlo solnčice
Mene razsvetlí,
Zarja juterna
Mi veselje da,
V šolo mi velí.«

Komaj koračim nektere stopinje naprej pripevajo proti meni nektere šolarce:

»V mladih dneh zgubilo
Dete mater milo,
Začne odrašati« &c.

s tak milim in ginljivim glasom, da mi ta glas še zmiraj v ušesih zvoní. Jaz otročiče pobaram, odkod da imajo te pesmice, mi odgovorijo: iz šole, kde so si jih iz table prepisali.

Tako živo me je razveselilo to slišati, da veselja ginjen sim se spomnil Šillerjevih besed: Pesmi le tamo slišati ni, kjer ni poštenih ljudi.

Tudi v Nedelski fari sim k serčnemu veselju prav dosti mladega sadonosnega drevja vidil. Tú zagledam moža v svojem okolu *) mlado drevje ogledovati, se vstavim, in ga pitam: zakaj ni že pred tridesetimi leti začel žlahnega drevja saditi in tak lepo z njim ravnati? Mi odgovori: „zakaj pa „Novíce“ niso prej d na svetlo prišle? Ta verli mož mi nadalje pové, da le od tiste dobe, ko „Novíce“ izhajajo, so ljudjé začeli za sadonosno drevje prav skerbeti. Zdaj ne krajejo več po gojzdih štorov (divjakov), temuč vsak, ka-

*) Okol pomeni pri nas vert z drevjem.